

Геннадій Сележинський — колектор, таксидерміст і популяризатор природничих знань

Ігор Загороднюк

*Національний науково-природничий музей НАН України (Київ)
e-mail: zoozag@ukr.net; orcid: 0000-0002-0523-133X*

ZAGORODNIUK, I. Hennadii Selezhyński, a collector, taxidermist, and populariser of natural knowledge. — An essay about one of the most prominent taxidermists of the Kyiv zoological world of the second half of the twentieth century and a highly productive collector of mammals. The researcher worked in the zoological museums of the Academy of Sciences and Kyiv University. In 1960–1970, he collected almost 300 specimens of 36 mammal species from different regions of Ukraine, Central Asia, and the Far East, including materials from the Carpathians, Lan-karan, Kopetdag, Issyk-Kul, Kugytang, and the Kuril Islands. The scientist paid considerable attention to science popularisation and published four popular science books, two of which had two editions in different languages, and their total circulation was 213 thousand copies.

Біографічні деталі

Геннадій Володимирович Сележинський народився 27.07.1935 у м. Лубни, Полтавщина, батьки — спортивні викладачі. Проживав у Києві; у 1941 р. евакуйований до Сталінабаду; після школи (1944–1953) рік в Інституті фізкультури (1954–1955), потім рік у Радянській армії; з 09.1956 — біофак Київського університету (закінчив 1962 р., спец. «зоологія»). Із 02.1960 в Інституті зоології АН УРСР, як сезонний робітник бази «Теремки», 27.06.1960 — лаборант і слідом (4.10.1960) таксидерміст Відділу фауни хребетних.

Працював у відділі фауни і систематики хребетних. У 1965 р. увійшов до групи з реконструкції зоомузею, яка готувала біогрупи, змонтовані у діорамах. У 1967–1968 рр. був зав. таксидермічної лабораторії. Через складний характер завідувача відділу звільнився 23.01.1969 і перейшов до Зоомузею КДУ (вакансія після смерті В. Антоновича 24.09.69). Звільнявся і повертався, а бл. 1983 р. звільнився і пішов вахтером на водну станцію товариства «Динамо». Через глибокі особисті трагедії вкоротив собі життя 24 липня 1984 р.

Рис. 1. Геннадій Сележинський у студентські роки, у спортзалі КДУ. Київ, 1956. Фото Л. Сморжа (редаговано).

Теріологічні дослідження і колекції

Про майстра говорять його твори, і ми маємо можливість бачити їх в зоологічних експозиціях ННПМ і Зоологічного музею КНУ. За спогадами, він був гарний таксидермістом, самородком, якого не вчили інші (Л. М. Прокopcук, особ. повід.). Він робив опудала різних тварин, як птахів, так і ссавців, при тому ссавців робив часто. Прикладом є опудало тюленя в ЗМКУ. В реєстрі зразків Зали ссавців в ННПМ є запис про те, що Г. Сележинський виготовив опудало гієни плямистої (*Crotula crotula*), отриманої 1967 р. з Київського зоопарку. Ним зібрано величезну кількість зразків для фондових колекцій: в базі даних ННПМ є 296 зразків ссавців з крайніми датами 2.03.1960 та 11.06.1970 (повторні геодани подано зі скороченнями):

- 1) кажани, комахоїдні, хижі: • *Plecotus auritus*, 2 екз., ок. м. Київ (1964); • *Crocidura leucodon*, 2 екз., ур. Айдаре (Копетдаг), Туркменістан (1966); • *Sorex araneus*, 8 екз., ур. Теремки (Київ), Київська обл. (1960); • 3 екз., *ibid.* (1964); • 2 екз., г. Квасівський Менчул, с. Кваси, Закарпатська обл. (1964); • *S. minutus*, 1 екз., ур. Теремки (...) (1964); • *S. unguiculatus*, 9 екз., о-в Шикотан (Курили), РФ (1965); • *Neomys fodiens*, 1 екз., ур. Теремки (...) (05.1960); • *Hemiechinus auritus*, 2 екз., Репетекський зап-к, Туркм. (1963–1964); • *Vormela peregusna*, 2 екз., ок. м. Кушка, Туркм. (1963); • *Mustela nivalis*, 1 екз., м. Київ (1964);
- 2) зайцеподібні, немишовиді: • *Ochotona rufescens*, 5 екз., с. Даната, Туркм. (1963, 1966); • *Hystrix indica*, 1 екз., ок. м. Кушка, Туркм. (1964); • *Sciurus vulgaris*, 1 екз., ур. Теремки (...) (1961); • *Spermophilopsis leptodactylus*, 1 екз., окол. м. Кушка (...) (1963); • *Allactaga elater*, 1 екз., ст. Шурчи, Сурхандар'їнська обл., Узбекистан (1954); • 3 екз., окол. м. Кара-Кала, Туркм. (1966); • 1 екз., с. Даната, Туркм. (1966); • *Dipus sagitta*, 1 екз., Репетекський зап-к, ... (1963); • *Paradipus ctenodactylus*, 1 екз., ок. м. Йолетен, Туркм. (1964);
- 3) мишовиді (Muridae): • *Mus musculus*, 6 екз., окол. м. Кара-Кала (...) (1964, 1965); • 1 екз., оз. Ясха, Красноводська обл., Туркм. (1970); • 1 екз., с. Кіровськ, Азербайджан (1970); • 10 екз., Кизил-Агачський зап-к, Азерб. (1970); • *Rattus norvegicus*, 6 екз., о-в Шикотан та о-в Кунашир (...), РФ (1965); • *Sylvaemus arianus*, 8 екз., ок. м. Кара-Кала, Туркм. (1966); • 12 екз., ур. Ай-Даре (Копетдаг), Туркм. (1966); • 4 екз., дол. р. «Акарачи», Зангеланський р-н, Азерб. (1970); • *S. tauricus*, 7 екз., ур. Теремки (...) (1960); • 4 екз., с. Кваси, Закарпатська обл. (1964); • *S. uralensis*, 18 екз., с. Теплоклочівка, Іссик-Кульська обл., Киргизстан (1962); • *Meriones libycus*, 1 екз., ок. м. Кушка (...) (1963); • 2 екз., ок. с. Даната (...) (1966); • *M. meridianus*, 6 екз., Репетекський зап-к (...) (1963); • 4 екз., оз. Ясхан, с. Даната та ур. Айдаре (...) (1963, 1966); • *M. persicus*, 12 екз., ок. с. Даната (...) (1963, 1966); • 2 екз., ур. Айдаре (...) (1966); • *Rhombomys opimus*, 13 екз., ок. м. Кушка (...) (1963, 1964);
- 4) мишовиді (Cricetidae): • *Calomyscus mystax*, 2 екз., ок. с. Кара-Кала, Туркм. (1966); • 3 екз., с. Даната (...) (1966); • 10 екз., ур. Айдаре (...) (1966); • *Cricetulus migratorius*, 1 екз., Айдаре (...) (1966); • *Mesocricetus brandti*, 1 екз., Азерб. (1968); • *Alticola argentatus*, 1 екз., хр. Кугитанг, Туркм. (1964); • *Ondatra zibethicus*, 1 екз., оз. Катлабух, Одеська обл. (1964); • *Myodes glareolus*, г. Менчул, с. Кваси (...) (1964); • 26 екз., Теремки (...) (1960); • 1 екз., ок. Києва (...) (07.11.1964); • *M. rufocanus*, 34 екз., о-в Шикотан (...) (1965); • 19 екз., о. Кунашир (...) (1965); • *Blanfordimys afghanus*, 21 екз., ок. м. Кушка (1963); • 1 екз. *ibid.* (1964); • 1 екз., хр. Кугитанг (...) (1964); • *Microtus subterraneus*, 4 екз., г. Менчул (...) (1964); • *M. arvalis*, 1 екз., ур. Теремки (...) (1960); • *M. obscurus*, м. Сімферополь, UA (1963).

Цей перелік зразків — значний доробок дослідника, на найближчі часи неповторний і тому однозначно безцінний. Зокрема й завдяки географії — Карпати, Крим, Ленкорань, Копетдаг, Іссик-Куль, Кугитанг, Курили.

Чесноти, творчість

Геннадій був людиною спокійною, творчою, він багато писав про природу. Єдине, що часто повторював, — що друкуватися важко і кожний пошук видавця — це випробування; вважав, що це через його єврейське походження. Попри це, у нього упродовж 1969–1989 рр. вийшло чотири науково-популярні книги, всі українською, дві з них перекладені російською: «Тварини-будівники» [Сележинський 1969, 1971], «Життя довкола нас. Фотоальбом» [Савинський & Сележинський 1974], «Віконце у зоосвіт» [Сележинський 1974], «Прекрасні супутники наші» [Сележинський 1986, 1989].

Всі його книги мали успіх, і вони дотепер фігурують на букіністичних ринках¹, окремі й у електронних бібліотеках. Відповідно, наклади росли — від 12 тис. у 1969 р. до 50 тис. у 1989 р. (разом 213 тис.). Геннадій Володимирович був відданим своїй професії і ставився до природи з любов'ю. Це перейшло в його книжки, цікаві, захопливі, справжні взірці популяризаторства. За свідченням його приятеля Л. Смержа [2017], «він добре знав художню літературу, сам писав вірші, популяризував у художній формі життя тварин і рослин, друкувався в газетах і журналах України, Росії, Білорусі»².

Геннадій все життя кудись тікав. Маючи травму від нещасного кохання, попри свою влюбливість, був самотнім (жив із мамою), але з жінками-колегами дружив. І не просто дружив — з кожної нагоди писав віршовані вітання, що згадують всі. У ньому жив і художник, і поет, і також фотомайстер (в ЗМКУ збереглася його фототека). Через образи він покинув академічний музей і перейшов до університетського, а за кілька років пішов і звідти, працював кореспондентом у журналі «Знання та праця» (принаймні у 1975–1976 рр.), потім повернувся до музею, а далі — човнова станція.

Рис. 2–3. Палітурки книг Геннадія Сележинського: «Тварини-будівники» (1969), «Віконце у зоосвіт» (1974). Фото з букіністичних сайтів. Праворуч — діорама в ННПМ «Пустеля» з корсаком, що полює на ховраха, роботи Г. Сележинського (фото автора).

¹ Книгу про тварин-будівельників, попри наявність російського варіанту з авторством Г. Сележинського (1971), через 10 років (1978) переробив на свій манер російський популяризатор Ігор Акімушкін, і були навіть сторінки їх примирення (напр. на: <https://pikabu.ru/story/>).

² Напр.: Сележинський, Г. 1976. Скакуны пустыни [о кулане]. *Юный натуралист*, № 10: 22–25.

В особовій справі є записи про захоплення ним (також Г. Гуца) дослідженнями київських підземель у складі археологічних експедицій 1964 р.

Покинувши таксидермію, Геннадій Володимирович пішов працювати вахтером на човнову станцію на Дніпрі, де був світ людей з іншими цінностями, рятувала його робота над книжками. Друзі згадували, що він страждав від проблем із виданнями, постарів і схуд, хворіла і його мати, чого він особливо боявся [Сморж 2017]. Врешті, 24.07.1984 він вкоротив собі віку, не доживши до 50 років. А за два роки такі видали його останню книгу російською (1986) і ще за три (1989) перевидали її українською.

Його друг Леонід Сморж [2017] написав про нього так: «Від народження вразливий і чутливий, глибоко порядний і інтелігентний, сором'язливий і несміливий, романтик і мрійник, потребуючий доброти й ніжності, підтримки й захисту, він так і не самовиповнився й не самоутвердився, не вписався в соціальне середовище. Нездатний проявити свою волю й активно боротися, живучи в стані "екзистенційного вакууму", він сприймав світ як негуманізоване середовище... Беззбройний проти зла, він постійно стикався з ... людьми, які часто, вільно чи невільно, кривдили його». Власне, це є характеристикою Геннадія Сележинського як художника і як поета, яким він і залишився.

Подяки. Автор щиро дякує Л. Прокопчук, Є. Улюрі та В. Придатку за важливі обговорення окремих деталей історії досліджень і колекції.

Література

- Савинський С. В., Г. В. Сележинський. 1974. *Життя довкола нас. Фотоальбом*. За ред. М. А. Войнственського. Мистецтво, Київ, 1–144.
- Сележинський, Г. В. 1969. *Тварини-будівники*. Наукова думка, Київ, 1–104.
- Сележинський, Г. В. 1971. *Животные-строители*. Худ. Ю. О. Козюренко. Пер. с укр. Наукова думка, Київ, 1–100.
- Сележинський, Г. 1974. *Віконце у зоосвіт*. Веселка, Київ, 1–67.
- Сележинський, Г. В. 1986. *Прекрасные спутники наши*. Полум'я, Київ, 1–206.
- Сележинський, Г. В. 1989. *Прекрасні супутники наші* / Пер. з рос. Н. Околітенко. Молодь, Київ, 1–128. ISBN 5-7720-0263-5
- Сморж, Л. 2017. Геннадій Сележинський. В кн.: Сморж, Л. *Розповіді про незабутнє і незабутніх (спогади)*. Українське Народознавство, Опішне, 537–539. URL

Резюме

ЗАГОРОДНЮК, І. Геннадій Сележинський — колектор, таксидерміст і популяризатор природничих знань. — Нарис про одного з найпримітніших таксидермістів із київського зоосвіту другої половини ХХ ст. і високо продуктивного колектора ссавців. Дослідник працював у Зоологічних музеях Академії наук та Київського університету. Він протягом 1960–1970 рр. зібрав майже 300 зразків 36 видів ссавців з різних регіонів України, Центральної Азії і Далекого Сходу, включно з матеріалами з Карпат, Ленкорані, Копетдагу, Іссік-Кулю, Кугитангу, Курил тощо. Науковець значну увагу приділяв популяризації знань і випустив чотири науково-популярні книги, дві з яких мали по два видання різними мовами, а загальний їх наклад становив 213 тис. примірників.